

ЗНАЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ ДЛЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

THE SIGNIFICANCE OF THE TEST FOR A PROCESS FORM OF A CIVIL AUTHORITY

Перунова О.М., к.ю.н.,
доцент кафедри обліку, оподаткування
та міжнародних економічних відносин

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У статті проаналізовано поняття «доказування (докази)», «процесуальна форма» та «зміст цивільного процесу». Одним із основних завдань процесуальної форми цивільного процесу є здійснення послідовності правосуддя, яка охоплює всі дії суду і дії учасників цивільного процесу. Зміст доказування у процесуальній формі цивільного судочинства є певними процесуальними діями усіх суб'єктів цивільного процесу, незважаючи на те, що їх функції у доказуванні різні.

Ключові слова: цивільне судочинство, процесуальна форма, суд, докази, фіксація, документування, стадійний рух, доказування, юридичні факти.

В статье проведен анализ понятий «доказывание (доказательства)», «процессуальная форма» и «содержание гражданского процесса». Одним из основных заданий процессуальной формы является осуществление последовательности правосудия, которая охватывает все действия суда и действия участников гражданского процесса. Содержание доказывания в процессуальной форме гражданского производства представляет собой определенные процессуальные действия всех субъектов гражданского процесса, невзирая на то, что их функции в доказывании разные.

Ключевые слова: гражданское судоустройство, процессуальная форма, суд, доказательство, фиксация, документирование, стадийное движение, доказывание, юридические факты.

The article analyzes the concept of proof (proof), the procedural form and content of the civil process. One of the main tasks of the procedural form is the implementation of the sequence of justice stadia, it covers all the actions of the court and the actions of participants in the civil process. The content of evidence in the procedural form of civil proceedings is a certain procedural actions of all subjects of the civil process, despite the fact that the functions in the proof are different.

Procedural legal facts (evidence) have certain qualities, first of all they must be recorded in the procedural form prescribed by law.

Evidence at different stages of the judicial process, if used by the court, represents a certain legal value and automatically becomes procedural, that is, those that will influence a lawful and reasoned decision in a civil case.

Procedural evidence in civil proceedings constitute a certain guarantor of civil disputes resolution, legal information on the basis of which the court, in accordance with the procedure established by law, establishes the presence or absence of legally relevant facts to make a lawful and reasonable court decision.

Proving affects the procedural form and content of the civil process, where the procedural form, in turn, permeates legal proceedings in civil cases, and is not a formality that can be neglected, but a legally established way of administering justice, therefore the need to strictly follow it, legal justification, qualified drafting procedural documents, is one of the basic conditions that ensure the legality and validity of court decisions.

Key words: civil judicial system, procedural form, court, evidence, fixation, documentation, stage movement, proof, legal facts.

Доказування становить основну частину процесуальної діяльності, спрямовану на одержання об'єктивних даних, необхідних для виконання завдань цивільного судочинства [1, с. 156].

Згідно зі ст. 55 Конституції України права та свободи громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Система вимог, які створюють безпосередній зміст процесуальної форми, і відповідно, її елементи закріплюються у нормах цивільного процесуального права і таким чином одержують своє офіційне закріплення.

Так, на думку В.М. Горшенюва, під процесуальною формою слід розуміти сукупність однорідних процесуальних вимог, що пред'являються до дій учасників процесу і спрямовані на досягнення якогось певного результату [2, с. 190–191].

Зміст доказування у процесуальній формі цивільного судочинства є певними процесуальними діями усіх суб'єктів цивільного процесу, незважаючи на те, що їх функції в доказуванні різні, наприклад, обов'язок суду – це правова оцінка фактів і висновок по суті справи.

Вважаємо, що однією з основних цілей цивільного судочинства є визнання об'єктивної істини, яке досягається у процесі доказування з цивільної справи, що складається зі збору, перевірки й оцінювання юридичних фактів.

«Под юридическими фактами в науке и на практике понимаются конкретные социальные обстоятельства (события и действия), вызывающие в соответствии с нормами права наступление определенных правовых последствий – возникновение, изменение или прекращение правовых отношений» [3, с. 188].

Процесуальні юридичні факти (докази) мають певні якості, насамперед, вони повинні бути зафіксовані у встановленій законодавством процедурно-процесуальній формі. Тобто процесуальні юридичні факти мають правове значення лише в тому разі, якщо вони належним чином оформлені та затверджені. Юридичні факти, які породжують конкретні процесуальні правовідносини, зазвичай, не одиничні, а виступають у вигляді юридичного складу, де юридичний склад характеризується двоїстістю своєї правової природи та включає матеріально-правовий характер і матеріально-охоронюване правовідношення. Ці процесуальні факти повною мірою визначені у нормах процесуального права.

Тому саме це зумовлює характер тих вимог, яким повинні відповідати дії учасників цивільного процесу, на котрих покладається обов'язок пред'явлення доказів і встановлення об'єктивної істини, тобто на всіх, хто є заінтересованим у вирішенні об'єктивної та законної істини з конкретної цивільної справи.

Тому можна стверджувати, що судове доказування є складною процесуальною діяльністю суду й інших

учасників цивільного процесу, спрямованою на встановлення істини з конкретної справи і вирішення спору між сторонами.

Отже, можна дійти висновку, що одним із основних завдань процесуальної форми цивільного процесу є здійснення послідовності правосуддя, яка притаманна цивільному судочинству, що охоплює всі дії суду і дії учасників процесу. Згідно з нормами цивільного процесуального законодавства, усі дії суду та інших суб'єктів процесу суворо регламентовані та підкоряються вимогам цивільної процесуальної форми. Але зміст процесуальної форми цілком залежить від використання учасниками судового розгляду юридичних фактів (процесуальних доказів), які мають різну форму і зміст інформації, а також різні видові характеристики (документи, технічні записи, показання свідків і т. д.).

Механізм стадійного руху цивільної справи, взаємозв'язку процесуальної дії суб'єктів цивільної справи, взаємозв'язку процесуальних дій суб'єктів процесуальної діяльності та їх документальне оформлення складає цивільний процес (цивільне судочинство) як встановлений законом порядок розгляду і вирішення цивільних справ [4, с. 18].

На нашу думку, ця аргументація є слушною, оскільки суттєвою ознакою цивільної процесуальної форми є система вимог, закріплених нормами цивільного процесуального права.

Ця система вимог передбачає існування у своєму складі правил і реквізитів, які визначають коло і порядок діяльності усіх осіб, котрі беруть участь у справі, послідовність, зміст і характер усіх їхніх дій, а також відповідальність за невиконання цих дій. Процесуальне законодавство всю судову діяльність ділить на стадії, визначивши їх залежно від кола безпосередніх завдань, які виконуються судом на певному етапі розвитку процесуальних правовідносин.

Таким чином, для кожної стадії цивільного процесу складаються групи норм, що регулюють дії суду, і відносини між ними, які утворюються внаслідок цих дій. Послідовність стадій, дій, застосування різних норм процесуального права і виникнення процесуальних відносин суворо регламентована. Так, спочатку повинна настати стадія відкриття провадження у справі, що збігається з пред'явленням позову та прийняттям судом позовної заяви. Після неї – стадія провадження у справі до судового розгляду і т. д. Стадії не можуть рухатися без цього порядку, а відповідно, не може бути іншої послідовності дій.

Отже, абсолютно очевидним є те, що процесуальна форма цивільного процесу повинна ґрунтуватися на певних складниках, серед яких, безперечно, одною з найбільш важливих сфер процесуальної діяльності є застосування доказування учасниками цивільного розгляду.

Згідно зі ст. 229 ЦПК України суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими й електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази [5, с. 117].

Так, В.А. Кройтор судовим доказуванням вважає діяльність учасників процесу за визначальної ролі суду щодо надання, збирання, дослідження й оцінки доказів з метою встановлення обставин цивільної справи, тобто він у визначенні поняття судового доказування бере до уваги і стадії судового доказування, і головну роль суду у цьому процесі [6, с. 92].

Таким чином, вважаємо, що доказування є складною розумовою діяльністю суду й учасників цивільного процесу, яка є певним гарантом у передбаченому законом порядку встановлення чи відсутності юридично значимих фактів для ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення.

Так, на думку Р.В. Тертишнікова, судові пізнання повинно проходити у рамках процесуальної форми, тобто встановленого процесуальними нормами порядку визначення кола фактів, які підлягають встановленню, та доказів, що можуть їх підтверджувати чи спростувати, порядку надання та витребування зазначених доказів, їх оцінки та дослідження [7, с. 13].

Отже, доказування (докази) на різних стадіях судового процесу, якщо воно (вони) використовується судом, становлять певну юридичну цінність і автоматично стають процесуальними, тобто тими, які впливатимуть і впливають на законне й обґрунтоване рішення у цивільній справі. Визначення такої значимості, процесуальності ділить ці докази на сучасні способи їх збору та застосування на різних стадіях цивільного процесу.

Тобто, якщо йдеться про фіксацію цивільного судочинства, ми не повинні забувати про порядок процесуального збору інформації, фіксації та документального оформлення, але на цій основі суд встановлює наявність чи відсутність юридично значимих фактів для ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення.

Таким чином, ця аргументація безперечно вказує на те, що доказування має значення не тільки для процесуальної форми цивільного процесу загалом, а ще й впливає на зміст судового процесу (матеріальну складову частину) та його кінцевий результат, який повинен бути законним та обґрунтованим. Процесуальні докази сприймаються учасниками цивільного процесу як певна матеріальна база юридичних фактів, правова інформація, на основі якої суд виносить судові рішення.

Отже, вважаємо, що в юридичній літературі слід розмежовувати поняття збору доказів на етапі подання до суду позовної заяви та доказів, які суд бере за основу, як юридичний факт у самому розгляді цивільної справи, тобто слід називати такі докази «процесуальними».

Таким чином, процесуальними джерелами доказів у цивільному процесі є певна процесуальна форма інформації зі своїм, притаманним їй змістом, за допомогою якої вивчаються і залучаються судом до справи юридичні факти, що мають значення у винесенні судом обґрунтованого і законного рішення.

Кожному з цих джерел характерні риси, які відрізняють їх одне від одного. Звичайно, ці специфічні риси не позбавляють їх загальних для усіх джерел доказів властивостей, а навпаки, надають кожному з них характер особливого, самостійного джерела доказів.

Так, якщо ми візьмемо за приклад процесуальні акти-документи у цивільному судочинстві, то вони повинні мати правовий (офіційний) характер. Основна їх мета – закріплювати процесуальні дії суду та інших суб'єктів процесу у кожній стадії цивільного процесу за своїм функціональним призначенням із дотриманням процесуальної форми і змісту, вони виступають гарантом законності та правопорядку у суспільстві, стоять на захисті громадських інтересів і прав громадян, а також процесуальної діяльності судів і є проявом волі держави.

Тому можна стверджувати, що процесуальні докази у цивільному судочинстві є певними гарантами вирішення цивільної справи по суті, правовою інформацією, на основі якої суд у передбаченому законом порядку встановлює наявність чи відсутність юридично значимих фактів для ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення.

Отже, така правова категорія, як доказування, впливає на процесуальну форму і зміст цивільного процесу. Логічність, послідовність, результат вирішення цивільної справи залежить від зазначення черговості здійснення дій учасниками судового процесу та врахування таких елементів, як актуальність юридичних фактів і їх своєчасність. Процесуальна форма, що пронизує судочинство з цивільних справ, є не формальністю, якою можна нехту-

вати, а законодавчо встановленим засобом здійснення правосуддя, тому суворе її дотримання, юридичне обґрунтування, кваліфіковане укладання цивільно-процесуальних документів становить одну з основних умов, яка забезпечує законність та обґрунтованість судових рішень.

Таким чином, це дозволяє нам визначити характерні особливості значення доказування для процесуальної форми цивільного судочинства:

1) процесуальна форма і зміст цивільного розгляду справи залежать від діяльності, пов'язаної з формуванням і збором доказової бази, яка здійснюється шляхом її збору, документування, фіксації, що покладається на всіх учасників цивільного процесу;

2) особлива роль у доказовій діяльності, яка відводиться суду як органу державної влади, що здійснює правосуддя. Суд повинен сприяти всебічному і повному з'ясуванню обставин цивільної справи відповідно до вимог цивільного процесуального закону;

3) цивільним законодавством встановлюється стадійність руху цивільної справи, де суд на певних етапах згідно зі своїм внутрішнім судженням оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, що впливає на хід судової справи;

4) фіксація процесуальних дій у процесуальній формі цивільного судочинства містить не лише юридичні факти, а й дає характеристику джерел їх надходження, що певною мірою також визначає направленість вирішення справи;

5) дослідження доказів у цивільному судочинстві є зібраною базою юридичних фактів, на основі якої суд виносить обґрунтоване і законне рішення, а якщо виникне потреба – допоможе в перегляді справи;

6) доказування становить певну гарантію для учасників цивільного процесу і вирішення справи по суті;

7) доказування сприяє логічності ходу судового процесу, оформленню процесуальних дій учасників судового процесу.

Таким чином, доказування – дуже важлива ланка, за допомогою якої ми можемо говорити про формування змісту процесуальної форми цивільного процесу. Процесуальна форма і зміст цивільного законодавства формуються за допомогою обґрунтування юридичних фактів учасників цивільного процесу, вони є процесуальними доказами – істиною для саме цієї справи. Процесуальна фіксація цивільного судочинства допомагає зберегти результати своєї діяльності, тим самим розкриваючи хід судового процесу та з'ясування об'єктивної істини за допомогою використання різноманітних засобів доказування, які можуть проходити у справі.

Так, у процесі розгляду справи суди можуть відступити від встановленого порядку, наприклад, у разі необхідності негайного огляду доказів за місцем їх знаходження. Неприпустимим є таке відхилення від встановленого порядку, яке порушує моральні засади судочинства, наприклад, дослідження інформації, отриманої за допомогою гіпнозу, екстрасенсів, лай-детектора і т. п.

Таким чином, доказування у процесуальній формі цивільного процесу – це результат процесуальної поведінки учасників судового процесу, де фіксація та документування цивільного судочинства не тільки відображає хід цивільної справи, використання доказової бази, а і визначає результати процесуальної діяльності у певних процесуальних актах-документах (судове рішення та ін.). Причому процесуальна форма цивільного процесу передбачає способи фіксації доказування, їх зовнішній вигляд, порядок дослідження, їх залучення, оцінку.

На завершення підкреслимо, що докази (доказування) та процесуальна форма і зміст цивільного процесу залежать одне від одного. Процесуальна форма цивільного судочинства передбачає перелік засобів доказування, їх видові класифікації, їх зовнішні форми і порядок залучення у цивільний процес, певний порядок їх дослідження й оцінки, що впливає на зміст процесуальної форми цивільного процесу і на результат вирішення справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне процесуальне право України : підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, П.І. Радченко та ін. ; за ред. В.В. Комарова. Харків : Основа, 1992. 416 с.
2. Горшенёв В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. Москва : Юрид. лит., 1972. 256 с.
3. Кокорев Л.Д. Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. Москва : Юрид. лит., 1979. 145 с.
4. Цивільне процесуальне право України / за ред. В.В. Комарова. Харків : Право, 1999. 580 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 02 лютого 2018 р. Харків : Право, 2018. 264 с.
6. Кройтор В.А. Гражданский процесс : учебное пособие. Харьков : Эспада, 2006. 204 с.
7. Тertiшніков Р.В. Доказування і докази в судочинстві України : науково-практичний посібник. Харків : Видавництво «ФІНН», 2009. 88 с.